

norden

Gott líf á sjálfbærum Norðurlöndum

Norræn áætlun um sjálfbæra þróun

Gott líf á sjálfbærum Norðurlöndum

Norræn áætlun um sjálfbæra þróun

■ 1. Sjálfbær þróun frá norrænu sjónarhorni	5
■ 2. Norrænt velferðarkerfi	11
■ 3. Lífvænleg vistkerfi	15
■ 4. Breytt loftslag	19
■ 5. Sjálfbær nýting náttúruauðlinda	23
■ 6. Menntun, rannsóknir og nýsköpun	27
■ 7. Tenging, framkvæmd og eftirfylgni	31

Formáli

Ég hef haft þá ánægju að stjórna samstarfinu í Norrænu ráðherranefndinni undanfarið ár. Meðal verkefnanna var að endurskoða áætlun ráðherranefndarinnar um sjálfbæra þróun.

Fyrsta áætlun ráðherranefndarinnar um sjálfbæra þróun var samþykkt fyrir tólf árum síðan. Líkt og fyrri áætlanir hefur nýja áætlunin verið samþykkt af öllum Norðurlöndunum: Danmörku, Finnlandi, Íslandi, Noregi og Svíþjóð ásamt Álandseyjum, Færeyjum og Grænlandi. Áætlunin um sjálfbæra þróun nýtur einnig stuðnings Norðurlandaráðs.

Í áætlun Norrænu ráðherranefndarinnar um sjálfbæra þróun koma fram helstu áherslusvið fyrir næstu ár. Sjálfbær þróun snýst um að mæta þörfum núlifandi kynslóðar án þess að skerða möguleika komandi kynslóða til að uppfylla sínar þarfir. Í meginatriðum hafa Norðurlöndin sameiginlega sýn á mikilvæg samfélagsmál og í löndunum er samstaða um að samfélagsþróun skuli vera sjálfbær.

Á Norðurlöndunum er þróuð velferðarþjónusta, þar er tiltölulega lítil tekjumunur og þar eru skilvirkar opinberar stofnanir. Norræna ráðherranefndin á að stuðla að því að Norðurlöndin geti áfram þróað samfélögin í átt til frekari velferðar og lífsgæða. Blómlegt atvinnulíf og góð opinber stjórnsýsla eru mikilvægar forsendur til að það takist. Náttúru- og umhverfisvernd eru einnig mikilvægir þættir í sjálfbærri þróun. Grænn hagvöxtur stuðlar að því að tryggja það. Þá er það stefna Norðurlandanna að efla sjálfbæra þróun í hnattrænu samhengi.

Á Norðurlöndunum er löng hefð fyrir því að takast í sameiningu á við sameiginlegar áskoranir. Samstarfið hefur borið góðan árangur. Því fagna ég því að Norræna ráðherranefndin hefur með þessari áætlun lagt traustan grundvöll að áframhaldandi samstarfi að sjálfbærum samfélögum.

Rigmor Aasrud

Samstarfsráðherra Norðurlandanna
Noregi

*Í áætlun þessari um sjálfbæra þróun
koma fram þverfaglegar megináherslur
í starfi Norrænu ráðherranefndarinnar.*

Sjálfbær þróun frá norrænu sjónarhorni

Í áætlun þessari um sjálfbæra þróun koma fram þverfaglegar megináherslur í starfi Norrænu ráðherranefndarinnar. Í sjálfbærri þróun felast þrjár víddir sem eru háðar hver annarri: hin efnahagslega, félagslega og vistfræðilega. Engin þessara vídda má grafa undan þróunarskilyrðum hinna víddanna. Menning er einnig mikilvægur þáttur í norrænu gildismati. Það á t.d. við um lífsstíl, neysluvenjur, viðhorf til náttúrunnar og að meðtaka breytingar sem verða í samfélaginu. Því er mikilvægt að samþætta menningarmálin starfi að sjálfbærri þróun.

Norðurlönd skipuðu sér snemma undir merki sjálfbærrar þróunar. Grundvöllur norræns velferðarkerfis er að allir menn séu jafn mikils virði, virðing fyrir mannréttindum, réttlæti, jöfnuður, góð stjórnun, lítil spilling, lýðræði, efling heilsu og vellíðanar. Jafnrétti, gegnsæi og þátttaka eru aðrir mikilvægir hornsteinar. Velgengni Norðurlanda má einnig þakka því að við höfum lengst af aðhyllst viðskiptafrelsi og hreinskiptni í efnahagsmálum. Markvissar aðgerðir í umhverfismálum áratugum saman hafa bætt ástand í umhverfismálum á mörgum sviðum. Norðurlönd búa yfir ríkulegum náttúruauðlindum og atvinnugreinum sem á þeim byggjast, á borð við skógrækt, landbúnað, fiskveiðar og námugróft. Þetta er mikilvæg undirstaða lifandi landsbygðar. Til að efla efnahagslíf og sjálfbæra þróun er mikilvægt að auðlindirnar séu nýttar án þess að vera ofnýttar. Sjálfbær stjórnun eflir hagkerfi norrænu landanna. Strangar umhverfiskröfur hafa örvað þekkingaröflun

og tækniþróun sem síðan hefur átt þátt í að stuðla að útflutningi á umhverfistækni.

Heilsa og vellíðan fólks er nátengd góðu umhverfi. Tækifæri til fjölbreyttrar útivistar og aðgengi að grænum svæðum eru þættir sem hafa áhrif á vellíðan fólks. Það eykur einnig skilning á þeim aðgerðum og atferlisbreytingum sem þróun í átt að sjálfbærni krefst.

Jafnframt standa Norðurlandabúar frammi fyrir fjölda úrlausnarefna sem krefjast þverfaglegra aðgerða og þar verður að taka mið af hugmyndafræði sjálfbærrar þróunar. Samanlagt vistspor vegna starfsemi á Norðurlöndum hefur stækkað vegna aukinnar neyslu. Lýðþróun er enn eitt lykilviðfangsefni norræna velferðarkerfisins. Þá þarf að huga að áhrifum breyttrar stöðu efnahagsmála í Evrópu og annars staðar í heiminum.

Norræna ráðherranefndin á að stuðla að því að Norðurlönd haldi áfram að bæta

Sjálfbær þróun (skilgreining Brundtlandsnefndarinnar): »Sjálfbær þróun fullnægir þörfum samtímans án þess að skerða möguleika komandi kynslóða til að fullnægja sínum þörfum.«

Með **Norðurlöndum** er átt við Danmörku, Finnland, Ísland, Noreg, Svíþjóð, Færeyjar, Grænland og Álandseyjar.

Grænt hagkerfi (lausleg þýðing á skilgreiningu í umhverfisáætlun Sameinuðu þjóðanna): Grænt hagkerfi stuðlar að auknum lífsgæðum og réttlæti og dregur jafnframt úr umhverfisvá og skorti á náttúrugæðum. Í grænu hagkerfi eru áhrif koltvísýrings takmörkuð, það nýtir auðlindir vel og varðar alla menn. Tekjuaukning og fjölgun starfa í grænu hagkerfi er knúin áfram af fjárfestingum hins opinbera og einkaaðila en þær draga úr losun koltvísýrings og mengun, bæta orku- og auðlindanýtni, og sporna gegn því að líffræðileg fjölbreytni og þjónusta vistkerfa glatist. Auðvelda þarf og styðja við fjárfestingar af þessu tagi með markvissum opinberum framlögum, pólitískum breytingum og nýjum reglum. Þessi leið til þróunar á að varðveita, efla og, ef þörf krefur, endurheimta náttúruauðæfi sem mikilvæga efnahagslega undirstöðu og uppsprettu opinberra framlaga, einkum fyrir fátækt fólk sem byggir lífsafkomu sína og öryggi á náttúrunni.

velferð og lífsgæði fyrir núlifandi og komandi kynslóðir með því að vernda og standa vörð um getu jarðar til að standa undir lífi í allri þess fjölbreytni og þróa þannig sjálfbær velferðarkerfi enn frekar. Til að uppfylla þetta markmið þurfa Norðurlönd smám saman að breyta yfir í grænt hagkerfi. Norræna ráðherranefndin, skrifstofa hennar og aðstaða skal einnig að vera starfrækt með sjálfbærum hætti. Til greina kemur að umhverfisvotta starfseminu í heild. Það á einnig við um Norðurlandaráð og Norræna menningarsjóðinn.

Mörg lönd og svæði hafa sett sér markmið um grænan hagvöxt í því skyni að mæta miklum áskorunum á sviði umhverfis-, loftslags- og orkumála um leið og jákvæðum hagvexti er viðhaldið. Eftirspurn eftir grænum lausnum fer vaxandi, það skapar tækifæri fyrir Norðurlönd til að efla markaðsstöðu sína. Aðgerðir norrænu forsætisráðherranna til að efla grænan hagvöxt gegna mikilvægu hlutverki í þessu tilliti. Efla þarf samkeppnishæfni og hagvöxt með skilvirkari nýtingu auðlindanna, sjálfbærri orkunotkun og orkuframboði ásamt skýrari löggjöf og verðlagningu náttúruauðlinda.

1.1 Markmið áætlunarinnar og gildissvið

Yfirlýsing forsætisráðherranna árið 1998 markaði upphaf norræns samstarfs um sjálfbæra þróun. Fyrsta norræna áætlunin um sjálfbæra þróun öðlaðist gildi árið 2001 og hefur hún verið endurskoðuð reglulega. Árið 2008 samþykktu forsætisráðherrarnir nýja yfirlýsingu. Þessi áætlun er því fjórða norræna áætlunin um sjálfbæra þróun. Hún er ótímabundin og verður endurskoðuð eftir þörfum.

Í áætluninni er sjónum beint að málaflokkum þar sem Norðurlönd hafa sameiginlegra hagsmuna að gæta, glíma við sömu áskoranir og þar sem forsendur sjálfbærrar þróunar eru góðar. Norrænt samstarf á einnig að skapa virðisauka og eiga þátt í að auka þekkingu og betri nýtingu auðlinda. Í áætluninni koma fram verkreglur til lengri tíma um starfsemi ráðherranefndarinnar fram til ársins 2025 í því skyni að efla þverfaglegt samstarf Norrænu ráðherranefndarinnar á eftirfarandi áherslusviðum: norrænt velferðarkerfi, lífvænleg vistkerfi, breytt loftslag, sjálfbær nýting auðlinda jarðar ásamt menntun, rannsóknum og nýsköpun. Þróuninni verður fylgt eftir með vísum á hverju sviði fyrir sig.

Fella á sameiginlegan grundvöll áætlunarinnar og markmið inn í áætlanir fagráðherranna á hverju sviði fyrir sig og nýta þær í raunhæf verkefni með mælanlegum markmiðum. Fagráðherranefndirnar skipuleggja í sameiningu hvernig hrinda

skuli áætluninni í framkvæmd, fylgjast með framvindu hennar og taka þátt í skýrslugjöf og mati á framkvæmdinni. Norræna áætlunin á einnig að vera grundvöllur sameiginlegra aðgerða á alþjóðavettvangi fyrir sjálfbæra þróun.

1.2 Meginmarkmið og grundvallarreglur fyrir norrænt samstarf um sjálfbæra þróun

Sjálfbærnisjóðarmið eiga að setja mark sitt á allt starf sem unnið er innan vébanda Norrænu ráðherranefndarinnar. Í norrænu samstarfi á Norræna ráðherranefndin að veita forgang málefnum, ferlum og verkefnum sem stuðla að sjálfbærri þróun. Á þann hátt getur Norræna ráðherranefndin hvatt Norðurlönd og önnur lönd og svæði til að setja sér áþreifanleg markmið og aðgerðir.

Meginmarkmið áætlunarinnar er að Norðurlönd þróist í þá átt að verða sjálfbær velferðarsamfélög og komi á jákvæðum breytingum innan tíðar. Fram til ársins 2025

Varúðarreglan: Ef hætta er á alvarlegu eða óafturkræfu tjóni er skortur á vísindalegum sönnunum ekki nóg afsökun til að fresta kostnaðarsömum aðgerðum til að koma í veg fyrir umhverfisspjöll.

Mengunarbótareglan (polluter pays principle – PPP): Sá sem veldur mengun á að bæta umhverfistjón sem af henni hlýst og bera kostnað af því.

Skiptireglan: Ef valið er á milli vörutegunda sem eru misgóðar frá umhverfissjóðarmiði á að velja betri kostinn. Með öðrum orðum: ef til er umhverfissvænni kostur sem getur komið í stað tiltekinnar vöru skal ávallt velja hann.

á að ná verulegum árangri á forgangssviðum. Tryggja ber núlifandi og komandi kynslóðum öruggt, heilbrigt og mannsæmandi líf. Styrkja þarf vitund fólks um þær aðgerðir og ferli sem stuðla að sjálfbærri þróun samfélagsins.

Norræna ráðherranefndin á að efla norrænt samstarf um hátt atvinnustig, grænan hagvöxt og aukna samkeppnishæfni. Varúðarreglan, mengunarbótareglan, ábyrgð framleiðenda og skiptireglan eiga að vera leiðarljós í starfinu. Jafnframt á að fella kostnað við framleiðslu og förgun í auknum mæli inn í vöruverð. Frumbyggjar gegna sérstöku hlutverki í því að koma á sjálfbærri þróun. Áfram á að samþætta þessi markmið starfi fagráðherranefndanna og í alþjóðastarfi eftir því sem við á.

*Meginmarkmið áætlunarinnar er að
Norðurlönd þróist í þá átt að verða
sjálfbær velferðarsamfélög og komi á
jákvæðum breytingum innan tíðar.*

*Sjálfbær þróun og þróun
norræna velferðarkerfisins
haldast í hendur.*

Sjálfbær þróun og þróun norræna velferðarkerfisins haldast í hendur. Á Norðurlöndum hefur að miklu leyti tekist að sameina strangar umhverfiskröfur, hátt tekjustig, hagvöxt, þjóðhagslegan stöðugleika og félagsleg lífsgæði. Félagsleg samstaða, lýðheilsa, góðar almannatryggingar, vinnuvernd, samningar sem kveða á um laun og ráðningarkjör, félagsleg þjónusta, heilbrigðisþjónusta, mikil atvinnuþátttaka og umhverfisvernd eru drifkraftir þróunar, lífsgæða og öryggis. Norðurlönd hafa byggt velferðarkerfi sín á sameiginlegum pólitískum markmiðum sem hafa skapað öfluga samheldni í samfélaginu. Norræna kerfið einkennist af sterkum tengslum milli stefnu í velferðar- og vinnumarkaðsmálum. Þó velferðarkerfi Norðurlanda séu ekki byggð upp á nákvæmlega sama hátt hafa samkennd þeirra orðið til þess að *norræna velferðarkerfið* er orðið að hugtaki.

Norræn samfélagsgerð er þekkt fyrir almenn velferðarkerfi. Kjarnagildin eru jöfn tækifæri, félagsleg samstaða og öryggi fyrir alla, óháð kyni, uppruna, trú, sannfæringu, starfsgetu, aldri og kynhneigð. Um er að ræða félagsleg réttindi og meginreglan er sú að allir skulu hafa jafnan aðgang að félags- og heilbrigðisþjónustu, menntun og menningu. Þetta á einnig við um umönnun þeirra sem standa höllum fæti félagslega svo og viðkvæma samfélagshópa. Velferðarkerfið byggist á fjölbreytni þar sem allir hópar taka þátt í samfélaginu. Fjölbreytnin á við um flesta málaflokka sem fjallað er um í áætluninni og hana á að samþætta starfi að sjálfbærri

þróun. Tækifæri allra til þátttöku og ákvarðanatöku í samfélaginu er kjarnaatriði í norrænu velferðarkerfi. Í jafnréttissamfélagi er hægt að nýta alla krafta þess. Það stuðlar síðan einnig að aukinni velferð.

Norræna velferðarkerfið byggist á samfélagsgerð með góðri stjórnun þar sem mikilvægt

Norðurlönd hafa byggt velferðarkerfi sín á sameiginlegum pólitískum markmiðum sem hafa skapað öfluga samheldni í samfélaginu.

er að traust ríki milli kynslóða. Lýðþróun framtíðar er lykilviðfangsefni, ekki síst vegna breyttrar aldursamsetningar. Eitt mikilvægasta verkefnið er að auka þátttöku vinnufærra borgara á vinnumarkaði. Það felur m.a. í sér að innflytjendur þurfa að aðlagast betur samfélags- og atvinnulífi. Stytta þarf aðlögunartíma frá skóla til vinnu- markaðar og fjölga tækifærum til að lengja starfsævina.

Góð heilsa íbúanna er forsenda sjálfbærs velferðarkerfis. Vegna samfélagslegra og lýðfræðilegra viðfangsefna er nauðsynlegt að efla aðgerðir á sviði lýðheilsu, m.a. til að koma í veg fyrir langvinna sjúkdóma og heilsutjón. Aðgerða er einnig þörf til að efla virkni eldri borgara svo fleiri geti séð um sig sjálfir eins lengi og hægt er. Góð lýðheilsa hefur jákvæð áhrif á samkeppnishæfi landanna, hagvöxt og nýsköpun.

Þrátt fyrir tiltölulega trausta þjóðhagslega þróun gætir einnig fátæktar á Norðurlöndum. Innflytjendur, þeir sem eru atvinnu- lausir í langan tíma, fatlaðir einstaklingar og einstæðir foreldrar eru í mestri hættu á að lenda í fátækt. Það er sérstaklega alvarlegt vandamál þegar ungt fólk er atvinnulaust í lengri tíma því þá er hættu á að það verði utanveltu í atvinnu- og samfélagslífi til langframa. Því er brýnt að fjölga atvinnutækifærum fyrir ungt fólk.

Annað viðfangsefni er mansal og sam- bærileg misnotkun þar sem brotið er á mannréttindum og mannhelgi einstak- lingsins. Til að sporna gegn þessari þróun er nauðsynlegt að efla sameiginlega þekkingu og skilning á þessu málefni. Það krefst samvinnu bæði innanlands, svæðisbundið og á alþjóðlegum vettvangi.

Kjarnagildin eru jöfn tækifæri, félagsleg samstaða og öryggi fyrir alla, óháð kyni, uppruna, trú, sannfæringu, starfsgetu, aldri og kynhneigð.

Markmið fram til ársins 2025

Sjálfbær hagvöxtur til langs tíma

Á Norðurlöndum á að ríkja stöðug, varanleg og heilbrigð efnahagsþróun. Tryggja skal sjálfbærar fjárfestingar í norrænu velferðarkerfi þar sem tekið er tillit til lýðþróunar. Norðurlönd leggja áherslu á sjálfbæra samfélagslega áætlanagerð sem byggist á svæðisbundnum skilyrðum til þróunar.

Vinna og fjölbreytni

Hækka á atvinnustig og auka framboð starfa á Norðurlöndum. Dregið verður úr kerfislægu atvinnuleysi með sérstakri áherslu á atvinnuleysi ungs fólks. Aðlögun og fjölbreytni eykst í norrænum samfélögum og atvinnulífi. Strangari kröfur verða gerðar um öryggi, heilbrigði og velferð í atvinnulífinu.

Heilsa og félagslegt öryggi

Í heilbrigðis- og velferðarstefnu landanna verður lögð áhersla á að standa vörð um félagslegt öryggisnet svo hópar sem standa höllum fæti detti ekki út úr kerfinu, um leið og samkeppnishæfni Norðurlanda er tryggð. Gæði og öryggi í félags- og heilbrigðisgeira verða eflað. Lýðheilsa verður bætt fyrir alla íbúa. Fyrirbyggjandi aðgerðum verður veittur forgangur.

Jafnrétti, lýðræði og mannréttindi

Stuðlað verður að jafnrétti og félagslegri samstöðu með tilliti til kyns, uppruna, trúar, lífsskoðunar, starfsgetu, aldurs og kynhneigðar. Fyrirbyggjandi aðgerðum

verður hrint í framkvæmd í því skyni að efla mannréttindi, m.a. í því skyni að útrýma fátækt og mansali.

Menningarmál

Varpað verður ljósi á þýðingu og hlutverk menningar og hún eflað í starfi að sjálfbærri þróun á Norðurlöndum.

■ Vísar

- Lýðþróun.
- Verg þjóðarframleiðsla mæld í kaupmætti í evrum á einstakling.
- Skuldastaða ríkjanna.
- Þéttbýlismyndun.
- Tölur um atvinnu og atvinnuleysi.
- Lífslíkur nýfæddra barna.
- Gini-stuðull.
- Hætta á fátækt barnafjölskyldna.
- Kynbundinn launamunur.

A blue-tinted photograph of several jellyfish swimming in the water. The jellyfish are translucent with visible internal structures and tentacles. They are scattered throughout the frame, with some in the foreground and others in the background. The water has a slightly grainy texture.

*Til að sporna gegn mengun hafsins
og strandsvæða er mikilvægt að
taka á vandamálunum við
uppsprettu þeirra.*

Lífvænleg vistkerfi

Vistkerfi jarðar sjá mannkyninu fyrir margvíslegum lífsnauðsynjum og þjónustu og gera þannig sjálfbæran grænan hagvöxt og lífsgæði mannanna möguleg. Dæmi um slíka vistkerfapjónustu eru matvæli og annað lífrænt hráefni, vatn, náttúruleg vatnshreinsun, temprun loftslags, kolefnisbinding, náttúrulegar varnir gegn náttúruhamförum ásamt frævnun plantna. Rannsóknir benda til að í meirihluta tilvika fari þjónustu vistkerfa hnignandi. Það dregur úr möguleikum alþjóðasamfélagsins til að uppfylla þúsaldarmarkmið Sameinuðu þjóðanna og hefur mikilvæg áhrif á iðnað og lífsgæði manna.

Norræna ráðherranefndin beitti sér fyrir rannsókn¹ með sérstakri áherslu á Norðurlönd sem byggð var á alþjóðlegu skýrslunni *The Economics of Ecosystems & Biodiversity* (TEEB). Í rannsókninni kemur skýrt fram hvað það kostar að glata líffræðilegri fjölbreytni og vistkerfapjónustu í samanburði við kostnaðinn við að varðveita hana. Rannsóknin

áréttar hve mikilvægt er að verðmeta þjónustu vistkerfa og náttúruauðlindir á réttan hátt og að slíkur kostnaður verði tekinn með í þjóðhagsreikninga landanna og að tekið sé mið af honum við ákvarðanatöku.

Þó segja megi að Norðurlönd séu brautryðjendur í sjálfbærri nýtingu bæði endurnýjanlegra og takmarkaðra náttúruauðlinda þá má enn bæta um betur. Lykilverkefni er að þróa sjálfbær rekstrarform við ólíkar náttúru- og loftslagsaðstæður á Norðurlöndum og svara

Hugtakið **vistkerfapjónusta** tekur mið af þörfum mannsins og vellíðan og á því við um vörur og þjónustu sem vistkerfin framleiða. Vistkerfi er samþætt kerfi gróðurs, dýra og örvera sem eru innbyrðis samþættar og tengjast einnig umhverfi sem er ekki lifandi. Vistkerfapjónusta er stundum ruglað saman við líffræðilega fjölbreytni. Með líffræðilegri fjölbreytni er átt við auðlegð lifandi tegunda á jörðinni, þ.e.a.s. tilbrigða innan tegunda og milli tegunda og vistkerfa. Fjölbreytni tegunda eða líffræðileg fjölbreytni er ekki vistkerfapjónusta. Líffræðileg fjölbreytni er frekar forsenda allrar vistkerfapjónustu. Vistkerfapjónusta á þó þátt í líffræðilegri fjölbreytni.

¹*Socio-economic importance of ecosystem services in the Nordic countries* (TN 2012:559), sjá nánar á www.norden.org.

jafnframt eftirspurn vaxandi földa jarðarbúa. Eitt stærsta viðfangsefnið varðandi vistkerfi á Norðurlöndum er hnignun akra og skóga vegna mengunar og skammsýni í stjórnum svo og hnignun í lífkerfi hafsins vegna mengunar frá starfsemi á landi.

Til að sporna gegn mengun hafsins og strandsvæða er mikilvægt að taka á vanda-málunum við uppsprettu þeirra. Eystrasaltið, sem er nánast lokað, grunnt og kalt salt-vatnslón, er til dæmis mjög viðkvæmt. Það verður fyrir miklum áhrifum vegna gífurlegs álags frá starfsemi í strandríkjunum. Alvar-legasta vandamálið er þó ofauðgun vegna áburðarnotkunar. Mikið magn skaðlegra efna, m.a. þungmálma, hefur einnig mælst í Eystrasaltinu. Með auknum flutningum olíu og efnavöru, einkum í Finnka flóa, eykst einnig hætta á olíu- og efnaslysum. Aukinni starfsemi, siglingum og olíu- og gasflutningum á Norðurskautssvæðinu, fylgir aukin hætta á umhverfisslysum á nyrstu svæðum Norður-Atlantshafsins. Því þarf að veita auknum öryggis- og björgunarviðbúnaði forgang.

Lykilverkefni er að þróa sjálfbær rekstrarform við ólíkar náttúru- og loftslagsaðstæður á Norðurlöndum og svara jafnframt eftirspurn vaxandi földa jarðarbúa.

Markmið fram til ársins 2025

Sjálfbær nýting náttúruauðlinda

Líffræðileg fjölbreytni á Norðurlöndum verður styrkt svo vistkerfin verði áfram öflug og veiti áfram nauðsynlega vistkerfajónustu til að skapa velferð. Þekking á virði vistkerfajónustu verður styrkt. Þannig má þróa stjórntæki sem hvetja til sjálfbærrar nýtingar og varðveislu líffræðilegrar fjölbreytni.

Lífkerfi hafsins

Norræn hafsvæði skulu vera í góðu ástandi og nýtt á sjálfbæran hátt. Stjórnun hafsvæðanna verður byggð á þekkingu og samræmdri stjórnun og vistkerfisnálgun. Dregið verður úr ofauðgun Eystrasaltsins vegna áburðarefna og ástand umhverfis og vatnasvæða á Eystrasaltssvæðinu bætt.

Vistkerfi á landi

Vistkerfi á landi verði í góðu ástandi. Tryggja skal jafnvægi milli verndar og sjálfbærrar nýtingar vistkerfanna. Sjálfbær skógrækt verður tryggð með vernd og nýtingu. Tekið verður tillit til fjölbreytilegrar virkni og vistkerfajónustu skóga.

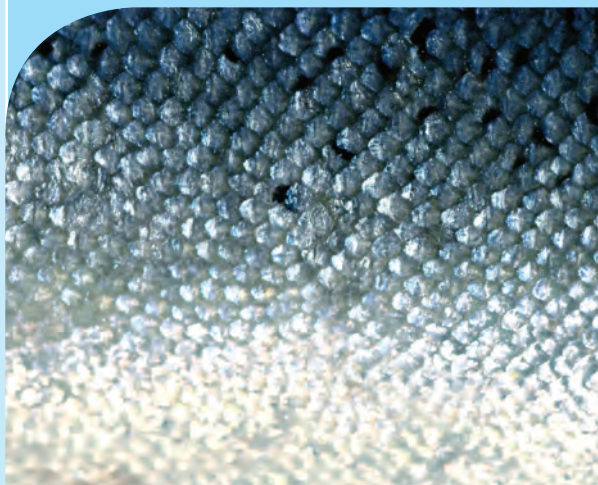
Loftslag

Dregið verður úr skaða sem loftmengun veldur umhverfi og fólki. Mengun fer ekki yfir leyfileg viðmið og alþjóðlegar kröfur um

loftgæði eða viðmið um þolmörk náttúrunnar. Efla skal fræðslu um samhengi loftmengunar og loftslagsbreytinga.

■ Vísar

- Sjálfbærni fiskistofna.
- Losun köfnunarefnis og fosfórs í Eystrasaltið.
- Breytingar á stofnvísitölu algengra fugla.
- Þróun skógarhöggs og aukning skóglendis á ári hverju.
- Loftmengun í borgum vegna ósons og svifryks.

Breytt loftslag

Afleiðingar loftslagsbreytinga fyrir fólk og náttúru eru nú þegar töluverðar og er mikilvægt úrlausnarefni. Milliríkjanefnd Sameinuðu þjóðanna um loftslagsbreytingar (IPCC) gerir ráð fyrir að magn koltvísýrings (CO_2) í andrúmsloftinu muni tvöfaldast miðað við magn fyrir tíma iðnvæðingar. Talið er að því fylgi síðan hækkun meðalhitastigs um 1,1–6,4 gráður á Celsíus næstu hundrað árin.

Búist er við að loftslagsbreytingar muni hafa alvarlegar afleiðingar, bæði efnahagslegar og fyrir líf fólks, þ.á.m. vatnsskort á ákveðnum svæðum, hækkun sjávarstöðu, tíðari hitabylgjur, fleiri storma og súrnun hafsins. Veruleg hætta er á röskun á vistkerfum náttúrunnar og að æ hraðar dragi úr líffræðilegri fjölbreytni sem mun skerða velferð margra. Á norðurslóðum gætir áhrifa loftslagsbreytinga mest á Norðurskautssvæðinu sem er sérstaklega viðkvæmt.

Loftslagsbreytingar hafa mikil áhrif á lífkerfi og auðlindir hafsins. Vandinn magnast vegna loftslagstengdrar súrnunar hafsins sem margir vísindamenn telja mestu ógnina við vistkerfi hafsins. Breytingar á fiskigengd geta haft efnahagsleg, pólitísk og stjórnumarleg vandamál í för með sér. Þeim þarf að mæta með öflugum svæðisbundnu samstarfi. Borgir og innviðir munu líka verða fyrir neikvæðum áhrifum af breyttu loftslagi, t.d. tjóni vegna

Því er virk þátttaka í alþjóðlegum samningum um loftslagsmál mikilvægt verkefni fyrir Norðurlönd.

gífurlegrar úrkomu og öfgakennds veðurfars, sem talið er verða algengara í framtíðinni.

Því er virk þátttaka í alþjóðlegum samningum um loftslagsmál mikilvægt verkefni fyrir Norðurlönd. Markmiðið er að takmarka hnattræna hlýnun við tvær gráður á Celsíus að hámarki miðað við hitastig fyrir iðnvæðingu til að komast hjá skaðlegum áhrifum hnattrænnar hlýnunar. Þetta metnaðarfulla loftslagsmarkmið krefst víðtækra og skjótra viðbragða í öllum löndum.

Nauðsynlegt er að rjúfa tengsl jarðefnaorku og hagvaxtar. Jafnframt þurfa samfélög og borgir að laga sig að núverandi og væntanlegum áhrifum loftslagsbreytinga. Aðlögun

að breyttu loftslagi felur í sér breyttar aðferðir í landnýtingu og ræktun, m.a. með því að þróa nytjajurtir og trjátegundir sem geta betur staðið af sér nýja sjúkdóma í landbúnaði og skógrækt.

Samgöngumál eru mikilvæg í þessu sambandi, en þar sem samgöngumál eru ekki sérstakt samstarfssvið á vettvangi Norrænu ráðherranefndarinnar er ekki fjallað beinlínis um ábyrgð samgöngugeirans gagnvart sjálfbærri þróun í þessari áætlun.

Aðlögunaraðgerðir og lágmörkun loftslagsbreytinga eru þó ekki bara tæknileg viðfangsefni. Hafa þarf hliðsjón af félagslegu hliðinni og kynjasjónarmiðum þar sem það á við. Þannig er hægt að efla aðlögun og styðja betur við viðleitni til að draga úr loftslagsbreytingum og efla sjálfbæra þróun.

Bætt orkunýtni á sviðum eins og samgöngum, húsnæði/byggingastarfsemi, vöruþróun og aukinni hlutdeild endurnýjanlegrar orku eru dæmi um mikilvæg úrræði til að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda. Gert er ráð fyrir að jarðefnaorka muni einnig skipta miklu máli í framtíðinni. Því er nauðsynlegt að styðja líka við aðgerðir sem miða að því að draga úr notkun jarðefnaorku og losun gróðurhúsalofttegunda, einnig utan Norðurlanda. Þá þarf að styðja við aðlögun að áhrifum loftslagsbreytinga í þróunarlöndum sem standa höllum fæti. Þörf á tæknilegri og félagslegri nýsköpun getur einnig skapað viðskiptatækifæri fyrir atvinnulíf á Norðurlöndum.

Nauðsynlegt er að rjúfa tengsl jarðefnaorku og hagvaxtar. Jafnframt þurfa samfélög og borgir að laga sig að núverandi og væntanlegum áhrifum loftslagsbreytinga.

Markmið fram til ársins 2025

Orkumál

Orkuframboð á Norðurlöndum þróist á sjálfbærari hátt. Gert verður átak í notkun endurnýjanlegrar orku og orkunýtni á Norðurlöndum. Rjúfa skal tengsl hagvaxtar og notkunar orku sem ekki er endurnýjanleg. Möguleikar á sveigjanlegri raforkunotkun á norrænum raforkumarkaði aukist.

Loftslagsmál

Norðurlönd vinna að því að hnattrænn loftslagssamningur verði gerður í síðasta lagi árið 2015 og öðlist gildi 2020. Í samningnum verði hnattræn hlýnun takmörkuð við tvær gráður að hámarki með skuldbindingum fyrir öll lönd. Norðurlönd setja sér metnaðarfull markmið um að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda. Hlutverk norrænu fjármögnunarstofnananna í loftslagsmálum og grænum fjárfestingum eflist. Norðurlönd leitast við að samþætta umhverfis- og loftslagsmál í þróunarsamvinnu og að samþætta velferðar- og atvinnusjónarmið starfinu að loftslagsmálum.

■ Vísar

- Hlutdeild endurnýjanlegrar orku í heildarorkuframboði.
- Losun gróðurhúsalofttegunda eftir geirum.
- Losun vegna landnýtingar, breyttrar landnýtingar og skógræktar.

*Að sjá vaxandi fjölda jarðarbúa fyrir
matvælum er gífurleg áskorun sem
Norðurlönd eiga líka að taka þátt í að
mæta.*

Sjálfbær nýting náttúruauðlinda

Hagvöxtur hefur skapað forsendur fyrir bættum lífskjörum. Hagvexti fylgja jafnframt mikilvæg félagsleg og umhverfisleg viðfangsefni. Á mörgum sviðum dregur aukin og ósjálfbær neysla úr þeim ávinningi sem náðst hefur í umhverfismálum með skilvirkri umhverfistækni. Oft má rekja vandamálin til lífsstíls, einkum meðal hinna efnameiri í heiminum, þar sem rekja má u.þ.b. helming umhverfisáhrifa til neyslu heimilanna.

Á alþjóðlegu Ríó+20 ráðstefnunni um sjálfbæra þróun sem haldin var í Ríó de Janeró árið 2012 var samþykkt hnattræn rammaáætlun til tíu ára um sjálfbæra neyslu og framleiðslu. Áætlunin mun gegna mikilvægu hlutverki fyrir áframhaldandi starf á þessu sviði. Ennfremur var samþykkt að vinna að hnattrænum sjálfbærnimarkmiðum þar sem náttúruauðlindir og sjálfbær neysla og framleiðsla verða væntanlega mikilvægir málaflokkar. Á Ríó+20 var einnig samþykkt að þróa vísa sem koma til viðbótar við verga þjóðarframleiðslu sem mælikvarði á þróun.

Þrátt fyrir auknar aðgerðir í umhverfismálum á Norðurlöndum, t.d. með löggjöf, hagrænum stjórntækjum, umhverfismerkingum og skilvirkari umhverfistækni, fer vistspor landanna stækkandi. Sama gildir um lönd utan Norðurlanda. Mest eru umhverfisáhrifin vegna matvælaframleiðslu, búsetu og samgangna því þessi svið nota mikið af orku- og vatnsauðlindum. Norðurlönd verða að draga úr þeim vanda á sviði umhverfis-, félags- og heilbrigðismála sem tengist ósjálfbærri neyslu og framleiðslu á vörum og þjónustu.

Umhverfisáhrif matvælaframleiðslu sem m.a. má rekja til dýrahalds, samgangna og rýrnunar í matvælakeðjunni eru misjöfn eftir vörutegundum og geta líka snert matvælaöryggi og heilbrigði dýra. Til að temja sér sjálfbærar matarvenjur þarf að taka tillit til fjölda sjónarmiða. Það snýst m.a. um að velja matvæli sem valda eins litlum umhverfisáhrifum og kostur er, en sem efla einnig félagslega þróun og heilbrigði almennings. Það felur í sér að borða örugga og næringarrika fæðu sem dregur úr ofþyngd,

offitu og öðrum lífsstílssjúkdómum. Það snýst einnig um að vörurnar séu framleiddar á sjálfbæran hátt. Að sjá vaxandi fjölda jarðarbúa fyrir matvælum er gífurleg áskorun sem Norðurlönd eiga líka að taka þátt í að mæta.

Eftirspurn og búsetuval markast af því að sífellt fleiri Norðurlandabúar búa einir og húsnæði hvers og eins fer stöðugt stækkandi. Forsenda sjálfbærrar búsetu er sjálfbær nýting orku og annarra náttúruauðlinda. Sjónarmið um heilsu og fjármál einstaklingsins, öryggi og aðgengi koma einnig við sögu. Sjálfbær búseta gerir einnig kröfur til nándar við vinnustaði, verslanir, sorphirðu, góðar almenningssamgöngur, göngu- og hjólastíga og annars sem neytendur eru háðir í daglegu lífi til að geta valið sjálfbæra kosti.

Til að stuðla að grænum hagvexti er mikilvægt að nýta auðlindir vel, að umgangast takmarkaðar auðlindir með varúð og skapa ný viðhorf og lausnir í sorpmálum. Líta þarf á úrgang sem verðmætt hráefni, og fjarlægja úrgang sem inniheldur spilliefni úr hringrásinni. Lágmarka þarf umhverfisáhrif framleiðslu, vöru og úrgangs út frá sjónarmiðum um lífsferilsgreiningu.

Ef Norðurlönd leggjast á eitt geta aðgerðir til að efla grænan hagvöxt náð til fleiri, skapað stærri markaði og haft meiri pólitísk áhrif í alþjóðlegum ferlum. Eftirspurn hins opinbera og einkaaðila, sem og almennra neytenda hefur áhrif á framboð og kallar á sjálfbærar vörur og þjónustu. Hið opinbera gegnir mikilvægu hlutverki með því að sækjast eftir sjálfbærum vörum og þjónustu. Atvinnulífið gegnir einnig mikilvægu hlutverki, m.a. með auknu samstarfi við birgja varðandi umhverfis- og félagslega þætti, samfélagsábyrgð fyrirtækja (CSR) og umhverfismerkingar.

Lágmarka þarf umhverfisáhrif framleiðslu, vöru og úrgangs út frá sjónarmiðum um lífsferilsgreiningu.

Markmið fram til ársins 2025

Sjálfbær neysla og framleiðsla

Í stað ósjálfbærrar neyslumenningar leggja Norðurlönd áherslu á sjálfbæra endurnýtingu sem byggir á umhverfisvænni framleiðslu og neyslu. Sjálfbær neysla og framleiðsla verður aukin með löggjöf, hagrænum stjórntækjum, upplýsingum og fræðslu ásamt skipulagsátaki sem auðveldar neytendum að temja sér sjálfbærni. Norræna umhverfismerkið Svanurinn verður þróað og eftl. Norrænt samstarf um græn tækniviðmið og staðla verður aukið, m.a. staðla um opinber innkaup. Norræna ráðherranefndin og skrifstofa hennar hafa samþætt sjálfbærnisjónarmið í alla sína starfsemi.

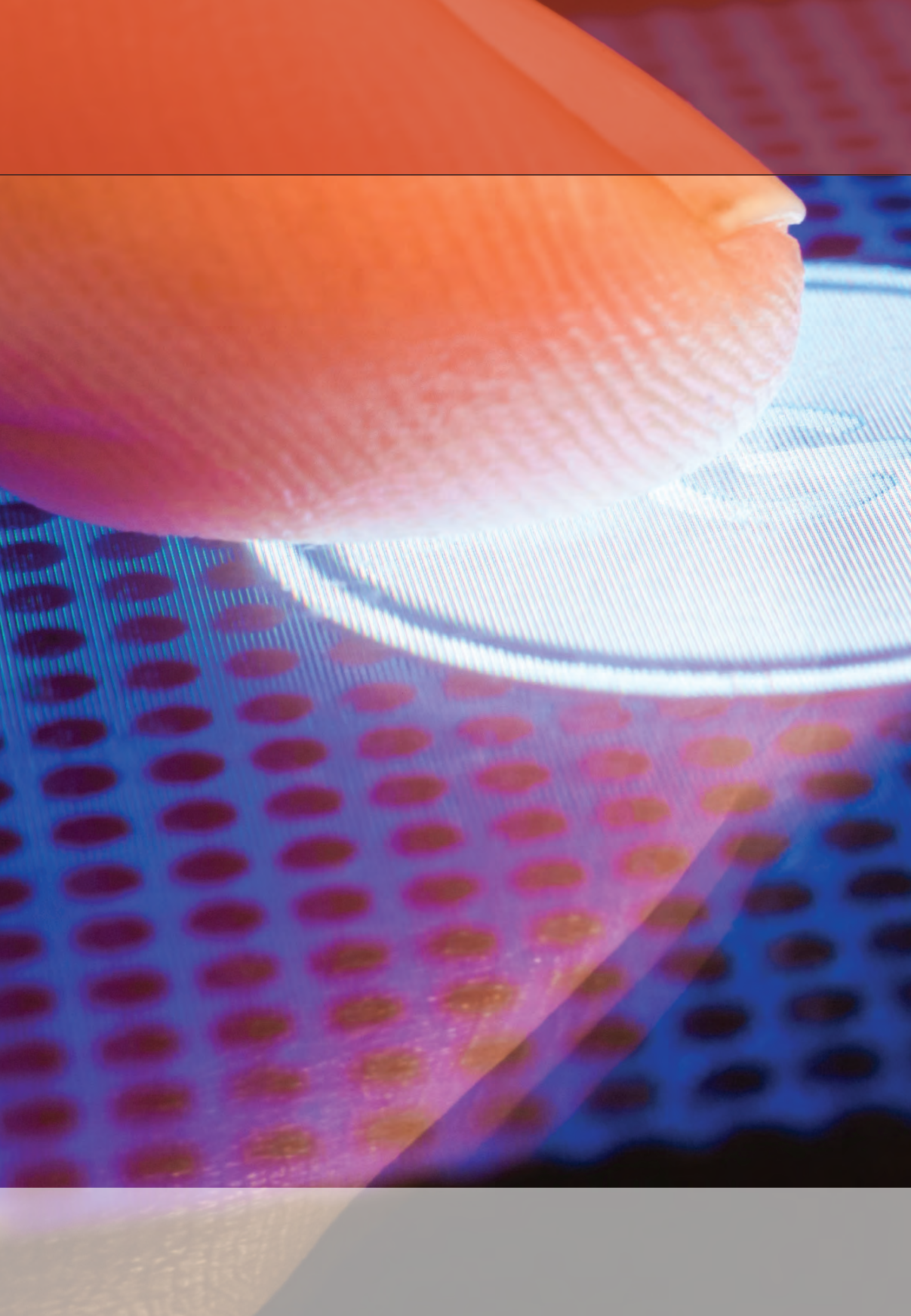
Auðlindanýtni og úrgangur

Norðurlönd rjúfa tengsl ósjálfbærrar auðlindanotkunar og hagvaxtar með því að auka orkunýtni, endurvinnslu og sjálfbæra meðhöndlun úrgangs. Neikvæð áhrif framleiðslu, vöru og úrgangs (einnig í öðrum löndum) á umhverfi og heilsu út frá sjónarhóli lífsferilsgreiningar hefur verið lágmörkuð. Fyrirbyggjandi aðgerðir og endurvinnsla úrgangs verður orðin skilvirkari og litið verður í meira mæli á úrgang sem verðmætt hráefni. Þróun sameiginlegrar tækni og aðferða stuðlar að sjálfbærri meðhöndlun úrgangs á Norðurlöndum.

■ Vísar

- Rof tengsla umhverfisálags, heildarorkunotkunar, auðlindanýtingar og myndunar annars úrgangs en jarðefna við hagvöxt.
- Norræna umhverfismerkið Svanurinn og umhverfismerki ESB, Blómið.
- Hlutfall umhverfisskatta af heildarskatttekjum.
- Sorpmagn og sorphirða sveitarfélaga miðað við meðhöndlunaraðferðir.

Menntun, rannsóknir og nýsköpun eru mikilvæg atriði fyrir grænt hagkerfi. Aukin fræðsla um sjálfbæra þróun er undirstöðuatriði ef breyta á viðhorfi og atferli einstaklinga, fyrirtækja og samtaka. Þekking er nauðsynleg til að finna lausnir á viðfangsefnum framtíðarinnar til að stuðla að sjálfbærri þróun. Þekking og ný tækni en einnig hæfnin til að varðveita færni eru hornsteinar samkeppnishæfni Norðurlanda og hafa stuðlað að góðum árangri fyrir-tækja á alþjóðavettvangi.

Möguleikar stjórnvalda til að verðleggja og setja reglur um losun spilliefna eru ein meginforsenda fyrir þróun umhverfis-vænnar tækni. Með slíkum möguleikum aukast líkur á að rannsóknir og þróun verði arðbærar.

Til að virkja rannsóknir og nýsköpun þarf að fjárfesta og allir íbúar landanna eiga að hafa sömu tækifæri til að afla sér þekkingar og góðrar menntunar. Norðurlönd munu ganga mislangt í áherslu á rannsóknir og nýsköpun. Markmið um fræðslu um sjálfbæra þróun eiga að byggjast á staðbundinni

menningu og aðstæðum sem snerta efnahag og umhverfi á hverjum stað. Virkja þarf rannsókn- og nýsköpunarumhverfi til að taka á vandamálum sem skipta máli fyrir nýtingu náttúruauðlinda.

Til að virkja rannsóknir og nýsköpun þarf að fjárfesta og allir íbúar landanna eiga að hafa sömu tækifæri til að afla sér þekkingar og góðrar menntunar.

*Aukin fræðsla um sjálfbæra
þróun er undirstöðuatriði ef
breyta á viðhorfi og atferli
einstaklinga, fyrirtækja og
samtaka.*

Markmið fram til ársins 2025

Menntun

Fræðsla um sjálfbæra þróun verður felld inn í öll menntastig. Fleira ungt fólk á Norðurlöndum fái menntun sem veitir hæfni sem atvinnulífið kallar eftir.

Rannsóknir

Hafnar verða þverfaglegar norrænar rannsóknir og átak gert í menntamálum til að efla sjálfbæra þróun. Það á að gerast í samvinnu við á móta frumkvæði í löndunum sem og á evrópskum vettvangi, t.d. um lífhagkerfið. Norrænt samstarf á sviði rannsókna og mennta aukist í þágu græns hagvaxtar, velferðar og heilsu. Stefnumörkun og ákvarðanatataka verður í meira mæli byggð á vísindalegum niðurstöðum.

Nýsköpun

Norðurlönd eiga að vera í fararbroddi hvað varðar þróun umhverfistækni og nýsköpun á félagsmálasviði í því skyni að efla grænan hagvöxt og sjálfbæra þróun. Þróa skal norrænt samstarf um prófun og þróun orkutækni og kanna möguleika á sameiginlegum norrænum prófunar- og sýningarverum. Samræma á og efla fjármögnun grænna fjárfestinga og fyrirtækja.

• Vísar

- Fjöldi þeirra sem hafa lokið framhaldsskólanámi, námi eftir stúdentspróf og háskólamenntun.
- Hlutfall útgjalda vegna rannsókna og þróunar miðað við verga þjóðarframleiðslu, eftir geirum.

Sjálfbærnisjónarmið eiga að setja mark sitt á allt starf sem unnið er innan vébanda Norrænu ráðherranefndarinnar. Áætlunin er undirstaða fjárhagsáætlana og langtímaáætlana um sjálfbæra þróun. Samstarfsráðherrar Norðurlanda bera í krafti samræmingar- og stuðningshlutverks síns gagnvart forsætisráðherrunum meginábyrgð á samræmdri framkvæmd áætlunarinnar. Samstarfsráðherrarnir bera ábyrgð á upplýsingum, skýrslugerð, mati og endurskoðun áætlunarinnar. Sérfræðingahópur Norrænu ráðherranefndarinnar um sjálfbæra þróun aðstoðar samstarfsráðherrana í starfi þeirra að sjálfbærri þróun.

Framkvæmd áætlunarinnar fer fram á ýmsum samstarfssviðum ráðherranefndarinnar. Samþætta á markmið áætlunarinnar í áætlanir fagsviðanna sem grundvöll raunhæfra verkefna með mælanleg markmið. Fagsviðin skipuleggja sjálf, í samvinnu við önnur fagsvið sem málið varðar, framkvæmd áætlunarinnar, fylgjast með framvindu og taka þátt í skýrslugjöf og mati á framkvæmdinni. Einnig ber að stuðla að sjálfbærri þróun í samstarfi við norrænar stofnanir og aðra samstarfsaðila.

Sambætta á markmið áætlunarinnar í áætlanir fagsviðanna sem grundvöll raunhæfra verkefna með mælanleg markmið.

Framkvæmd áætlunar þessarar verður fjármögnuð með framlagi á fjárhagsáætlun Norrænu ráðherranefndarinnar. Fagráðherra-nefndir þær sem málið varðar fjármagna áætlanir fagsviðanna hver af sínum fjárlagaliðum, með áherslu á markmið áætlunarinnar og forgangsmál.

Fjárveitingu samstarfsráðherranna til sjálfbærrar þróunar á að nýta í starfsemi sem styður við innleiðingu norrænu áætlunarinnar um sjálfbæra þróun. Verkefnin eiga að uppfylla kröfur um norrænt notagildi, vera þverfagleg, fela í sér nýsköpun og sambætta hina þrjá þætti sjálfbærrar þróunar. Fjárveitinguna á einnig að nota

til að styrkja upplýsingaáttak um starfsemi ráðherranefndarinnar sem beinist að sjálfbærri þróun, þar með talið notkun norrænna vísa um sjálfbæra þróun. Starfsemin á að beinast að Norðurlöndum, grannsvæðum þeirra og hún á einnig að hafa alþjóðlega tilvísun. Þá á Norræna ráðherranefndin að fylgja eftir og innleiða niðurstöður Ríó+20 ráðstefnunnar.

Efla ber þverfaglegt samstarf á vettvangi ráðherranefndarinnar, m.a. með auknu samráði og miðlun reynslu milli fagsviðanna varðandi áætlunina, markmið hennar og þýðingu þeirra fyrir fagsviðin sem málið varðar. Til að auðvelda upplýsingagjöf á

öllum sviðum ráðherranefndarinnar og til að efla enn frekar tengingu málaflokksins um sjálfbærni við starfsemina á að skipa sérstaka sjálfbærnitengiliði á hverju fagsviði. Þá er í athugun að þróa nýjar aðferðir við mat, skýrslugjöf og samskipti um niðurstöður starfsemi sem hefur með sjálfbærni að gera.

Norrænir vísar um sjálfbæra þróun verða stöðugt uppfærðir. Auk þess á að gera árlegar úttektir á sjálfbærnivísunum svo hægt sé að fylgjast með þróun á Norðurlöndum samhliða skýrslugjöf um innleiðingu norrænu áætlunarinnar um sjálfbæra þróun.

Sjálfbærnisjónarmið eiga að setja mark sitt á allt starf sem unnið er innan vébanda Norrænu ráðherranefndarinnar.

